ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ PHILIPPE LÉGER

της 20ής Ιανουαρίου 2000 *

1. Η παρούσα αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την οδηγία 79/112/ΕΟΚ, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή καθώς επίσης και τη διαφήμισή τους [1] (στο εξής: οδηγία 79/112).

Το Oberlandesgericht Köln (Γερμανία) ερωτά αν η χρησιμοποίηση της ενδείξεως «αγνή και φυσική» για τον χαρακτηρισμό μαρμελάδας που περιέχει πηκτίνη, καθώς και ίχνη μολύβδου, καδμίου, και ζιζανιοκτόνων μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του τροφίμου.

* Langue originale: le français.

1 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1978 (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/024, σ. 33), όπως έχει τροποποιηθεί τελευταία με την οδηγία 1999/10/ΕΚ της Επιτροπής, της 8ης Μαρτίου 1999, η οποία διέπει τις παρεκκλίσεις από τις διατάξεις του άρθρου 7 της οδηγίας 79/112 (ΕΕ L 69, σ. 22).

I — Το νομικό πλαίσιο

Η οδηγία 79/112 [2]

2. Η οδηγία 79/112 θέτει τους γενικούς κανόνες που αφορούν την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή.

3. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, αυτής ορίζει τα εξής:

«Η επισήμανση και οι τρόποι σύμφωνα με τους οποίους πραγματοποιείται δεν πρέπει:

α) να είναι φύσεως τέτοιας ώστε να οδηγεί σε πλάνη τον αγοραστή, ιδίως:

i) ως προς τα χαρακτηριστικά των τροφίμων και ιδίως τη φύση, την ταυτότητα,

2 — Η δικογραφία του Δικαστηρίου δεν περιέχει καμία ένδειξη ως προς το χρονικό διάστημα κατά το οποίο συνέβησαν τα γεγονότα της κύριας δίκης. Επομένως, προκειμένου να καθοριστεί το κείμενο της οδηγίας που έχει εν προκειμένω εφαρμογή, αναφέρθηκα στην ημερομηνία δημοσιεύσεως της διατάξεως περί παραπομπής, δηλαδή στις 2 Δεκεμβρίου 1998. Κατά την ημερομηνία αυτή, η οδηγία 79/112 ίσχυε όπως είχε τελευταία τροποποιηθεί με την οδηγία 97/4/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 1997 (ΕΕ L 43, σ. 21).

τις ιδιότητες, τη σύνθεση, την ποσότητα, τη διατηρησιμότητα, την καταγωγή ή προέλευση, τον τρόπο παρασκευής ή λήψεως,

ii) με την απόδοση στο τρόφιμο αποτελεσμάτων ή ιδιοτήτων που δεν έχει,

iii) με τον υπαινιγμό ότι το τρόφιμο έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ενώ στην πραγματικότητα όλα τα παρόμοια τρόφιμα έχουν αυτά τα ίδια χαρακτηριστικά·

(...)».

4. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/112:

«Η επισήμανση των τροφίμων περιλαμβάνει, σύμφωνα με τους όρους και υπό την επιφύλαξη των παρεκκλίσεων που προβλέπονται στα άρθρα 4 έως 14, τις ακόλουθες μόνον υποχρεωτικές ενδείξεις:

1) την ονομασία πωλήσεως·

2) τον κατάλογο των συστατικών·

(...)».

5. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 5, στοιχείο α', της οδηγίας 79/112:

«Ο κατάλογος των συστατικών συνίσταται στην παράθεση όλων των συστατικών του τροφίμου, κατά σειρά ελαττούμενης περιεκτικότητος ως προς το βάρος κατά τη στιγμή της χρησιμοποιήσεώς τους στην παρασκευή του τροφίμου. Του καταλόγου προηγείται η κατάλληλη ένδειξη που περιλαμβάνει τη λέξη "συστατικά"».

6. Το άρθρο 15 της οδηγίας 79/112 ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη δεν δύνανται να απαγορεύσουν το εμπόριο τροφίμων τα οποία ανταποκρίνονται προς τους κανόνες που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία, με την εφαρμογή μη εναρμονισμένων εθνικών διατάξεων που ρυθμίζουν την επισήμανση και παρουσίαση ορισμένων τροφίμων ή των τροφίμων γενικά.

2. Η παράγραφος 1 δεν θα εφαρμόζεται στις εθνικές διατάξεις που δεν εναρμονίστηκαν από λόγους:

(...)

— καταστολής της απάτης, εφόσον οι διατάξεις αυτές δεν εμποδίζουν την εφαρμογή των ορισμών και κανόνων που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία,

(...)».

Η γερμανική νομοθεσία

7. Το άρθρο 17 του Lebensmittel- und Bedarfsgegenständegesetz (γερμανικού νόμου περί τροφίμων και προϊόντων ευρείας καταναλώσεως, στο εξής: LMBG) περιλαμβάνει διατάξεις που αποσκοπούν στην προστασία του καταναλωτή από τους κινδύνους παραπλανήσεως.

8. Το άρθρο 17, παράγραφος 1, σημείο 4, της νομοθεσίας αυτής απαγορεύει:

«κατά την εμπορία τροφίμων τα οποία περιέχουν πρόσθετα ή κατάλοιπα επιτρεπομένων ουσιών κατά την έννοια των άρθρων 14 και 15 (...) να χρησιμοποιούν ενδείξεις ή άλλα ενδεικτικά σημεία που να υποδηλώνουν ότι είναι φυσικά, αγνά και φυσικά (naturrein) ή απαλλαγμένα καταλοίπων και μολυσματικών» [3].

9. Το άρθρο 17, παράγραφος 1, σημείο 5, του LMBG απαγορεύει επίσης την «πώληση τροφίμων με ονομασίες, ενδείξεις ή παρουσιάσεις δυνάμενες να παραπλανήσουν (...)».

10. Εξάλλου, το άρθρο 47 a, παράγραφος 1, του LMBG ορίζει τα εξής:

«τα κατά την έννοια του παρόντος νόμου προϊόντα, τα οποία νομίμως παρασκευάζο-

3 — Το άρθρο 14 του LMBG απαγορεύει την εμπορία φυτοϋγειονομικών προϊόντων, λιπασμάτων και παρασιτοκτόνων που δεν έχουν εγκριθεί. Το άρθρο 15 του LMBG απαγορεύει την εμπορία ζωοτροφών που περιέχουν ουσίες με φαρμακολογικά αποτελέσματα (σημείο 11 των παρατηρήσεων της ενεγομένης της κυρίως δίκης).

νται και κυκλοφορούν στο εμπόριο σε άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας (...), μπορούν να εισαχθούν και να κυκλοφορήσουν στο εμπόριο στην ημεδαπή έστω και αν δεν ανταποκρίνονται στις ισχύουσες στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας διατάξεις περί τροφίμων. Το πρώτο εδάφιο δεν έχει εφαρμογή επί προϊόντων τα οποία

1. δεν είναι σύμφωνα προς τις απαγορεύσεις των άρθρων 8, 24 ή 30 ή

2. δεν είναι σύμφωνα προς άλλες νομικές διατάξεις που έχουν θεσπιστεί προς προστασία της υγείας, εφόσον δεν έχουν χαρακτηριστεί ως εμπορεύσιμα στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (...) διά δημοσιεύσεως στο Bundesanzeiger αποφάσεως γενικής ισχύος του Ομοσπονδιακού Υπουργού».

II — Τα περιστατικά και η διαδικασία της κύριας δίκης

11. Η εταιρία Adolf Darbo AG (στο εξής: Darbo) έχει την έδρα της στην Αυστρία. Εμπορεύεται σ' αυτό το κράτος καθώς και στην Γερμανία μαρμελάδα φράουλας με το σήμα «d'arbo naturrein» και με την ειδικότερη ένδειξη «Garten Erdbeer» (φράουλα κήπου).

12. Η επισήμανση που υπάρχει στη συσκευασία της μαρμελάδας περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

«Η οικογένεια Darbo άρχισε να παράγει μαρμελάδες το 1879. Μέχρι σήμερα εξακολουθούν να παρασκευάζονται μαρμελάδες d'arbo σύμφωνα με παραδοσιακή συνταγή του Τυρόλου. Θερμαίνονται και ανακατεύονται με προσοχή. Έτσι δεν καταστρέφονται οι πολύτιμες βιταμίνες και διατηρείται το φυσικό άρωμα του καρπού.

Darbo AG, 6135 Stans,
Τυρόλο — Αυστρία

ΦΡΑΟΥΛΑ ΚΗΠΟΥ

Εξαιρετική μαρμελάδα

Περιέχει τουλάχιστον 50 g καρπού στα 100 g. Συνολική περιεκτικότητα σε ζάχαρη 60 g στα 100 g. Μετά το άνοιγμα να φυλάγεται στα ψυγεία. Συστατικά: φράουλες, ζάχαρη, συμπυκνωμένος χυμός λεμονιού, πηκτίνη.

---

450 g »

13. Η μαρμελάδα φράουλας που παρασκευάζει η Darbo περιέχει πηκτίνη. Από τη διάταξη περί παραπομπής [4] προκύπτει ότι η εν λόγω πηκτική ουσία αποτελείται από «αραιωμένα οξέα προερχόμενα κυρίως από το εσωτερικό τμήμα του φλοιού των κίτρων, από υπολείμματα φρούτων ή τεμαχίων ζαχαροτεύτλων.»

14. Επιπλέον, η επίδικη μαρμελάδα περιέχει ίχνη των ακολούθων υπολειμμάτων: < 0,01 mg/kg, μόλυβδο, 0,008 mg/kg κάδμιο, 0,016 mg/kg προσυμιδόνη (ζιζανιοκτόνο) και 0,005 mg/kg βινκλοζολίνη (ζιζανιοκτόνο).

15. Στην Αυστρία η αναγραφή της μνείας «naturrein» στη συσκευασία της μαρμελάδας d'arbo επιτρέπεται από τον Österreichisches Lebensmittelbuch (αυστριακό κώδικα περί τροφίμων). Συγκεκριμένα, η νομοθεσία αυτή προβλέπει τα εξής [5]:

«Όταν παρασκευάζονται χωρίς σιρόπι γλυκόζης και με αποκλειστική χρήση, αντί τροφικών οξέων και των αλάτων τους, χυμού λεμονιού νωπού ή φυσικά συντηρημένου (συμπυκνωμένου χυμού λεμονιού), οι εξαιρετικές μαρμελάδες και οι ελαφρές μαρμελάδες (light) μπορούν να φέρουν την ένδειξη "naturrein". Ανεξαρτήτως του μεγέθους της συσκευασίας τους, τα προϊόντα αυτά δεν συντηρούνται χημικώς».

16. Στη Γερμανία, η Verein gegen Unwesen in Handel und Gewerbe Köln eV (ένωση κατά των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό πρακτικών στο εμπόριο και τη βιομηχανία, στο εξής: Verein) άσκησε αγωγή κατά της Darbo ζητώντας να παύσει η χρήση της ενδείξεως «naturrein». Η Verein θεωρεί ότι η ένδειξη αυτή αντιβαίνει προς τις διατάξεις του άρθρου 17, παράγραφος 1, σημεία 4 και 5, του LMBG για τρεις λόγους.

Πρώτον, η πηκτίνη αποτελεί πρόσθετη ουσία την οποία ο καταναλωτής δεν θα ανέμενε να περιέχεται στην επίδικη μαρμελάδα λόγω της ενδείξεως «naturrein». Δεύτερον, η ένδειξη «naturrein» μπορεί να παραπλανήσει τον καταναλωτή, διότι τόσο ο αέρας όσο και το έδαφος, από το οποίο προέρχονται οι καρποί που αποτελούν τη μαρμελάδα έχουν υποστεί μόλυνση. Τέλος, λόγω της παρουσίας υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων, το επίδικο προϊόν δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «naturrein».

17. Η Darbo αμφισβήτησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου τον παραπλανητικό χαρακτήρα της ενδείξεως «naturrein».

Υποστηρίζει ότι ο καταναλωτής, λόγω της μολύνσεως του εδάφους και του αέρα, αναμένει την παρουσία τοξικών ουσιών στα τρόφιμα. Εξάλλου, ο καταναλωτής γνωρίζει ότι είναι αδύνατον να παρασκευαστεί μαρμελάδα χωρίς πηκτική ουσία, η δε πηκτίνη

4 — Σ. 4 της ελληνικής μεταφράσεως.

5 — Το Österreichisches Lebensmittelbuch (στο εξής: ÖMLB), 3η έκδοση, κεφάλαιο B 5 «μαρμελάδα και άλλα προϊόντα με βάση τα φρούτα» καθορίζει τις προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η εμπορία «εξαιρετικής μαρμελάδας» με την ένδειξη «naturrein». Η παρατεθείσα διάταξη είναι το άρθρο 24 του ÖMLB (σημείο 2 των παρατηρήσεων της Αυστριακής Κυβερνήσεως και σημείο 13 των παρατηρήσεων της Darbo).

είναι μια ευρέως γνωστή πηκτική ουσία εν προκειμένω. Επιπλέον, η Darbo θεωρεί ότι θα πρέπει να μπορεί να εμπορεύεται τη μαρμελάδα της στη Γερμανία σύμφωνα με το άρθρο 47 a, παράγραφος 1, του LMBG, καθώς και βάσει των άρθρων 30 και 36 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρων 28 και 30 ΕΚ), δεδομένου ότι το προϊόν της νομίμως παρασκευάζεται και κυκλοφορεί στο εμπόριο εντός της Αυστρίας με το σήμα «d'arbo naturrein».

III — Το προδικαστικό ερώτημα

18. Έχοντας αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενο του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 79/112, το Oberlandesgericht Köln αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντιβαίνει στην προαναφερθείσα διάταξη της οδηγίας περί επισημάνσεως η ένδειξη "αγνή και φυσική", όταν αναφέρεται σε μαρμελάδα παραγόμενη σε κράτος μέλος (Αυστρία), διατιθέμενη στο εμπόριο τόσο εντός του κράτους αυτού όσο και εντός άλλου κράτους μέλους (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας) και περιέχουσα την πηκτική ουσία πηκτίνη, καθώς και < 0,01 mg/kg μόλυβδο (AAS), 0,008 mg/kg κάδμιο (AAS), καθώς και ζιζανιοκτόνα και συγκεκριμένα 0,016 mg/kg προσυμιδόνη και 0,005 mg/kg βινκλοζολίνη;».

IV — Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

19. Με τις γραπτές της παρατηρήσεις[6], η Darbo προέβαλε ότι το ερώτημα που υπέβαλε το Oberlandesgericht Köln είναι ανακριβές. Υποστηρίζει ότι η παρούσα υπόθεση θα πρέπει να εξεταστεί σε σχέση με τις διατάξεις του άρθρου 30 της Συνθήκης. Κατά συνέπεια, προτείνει στο Δικαστήριο να αναδιατυπώσει το προδικαστικό ερώτημα προκειμένου να καθοριστεί αν η απαγόρευση εμπορίας της επίδικης μαρμελάδας στη Γερμανία με το σήμα «d'arbo naturrein» — απαγόρευση που απορρέει από το άρθρο 17, παράγραφος 1, σημεία 4 και 5, του LMBG — συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος που μπορεί να δικαιολογείται από επιτακτικές ανάγκες που ανάγονται στην προστασία των καταναλωτών.

20. Επί του σημείου αυτού, θα διατυπώσω τρεις παρατηρήσεις.

21. *Πρώτον*, η πρόταση που διατυπώνει η Darbo νομίζω ότι δύσκολα συμβιβάζεται με τις διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου.

Στη διάταξή του περί παραπομπής[7], το Oberlandesgericht Köln διαπίστωσε ότι η

6 — Σημείο 9.

7 — Σ. 7 της ελληνικής μεταφράσεως.

χρησιμοποίηση της ενδείξεως «naturrein» απαγορεύεται πράγματι από το άρθρο 17, παράγραφος 1, σημείο 4, του LMBG. Πάντως, εξέθεσε ότι, παρά την επισημανθείσα απαγόρευση, η εμπορία της επίδικης μαρμελάδας πρέπει να επιτρέπεται στη Γερμανία δυνάμει του άρθρου 47 a, παράγραφος 1, του LMBG, εφόσον το προϊόν νομίμως παρασκευάζεται και διατίθεται στο εμπόριο εντός της Αυστρίας. Με την παρούσα προδικαστική παραπομπή, το Oberlandesgericht Köln επιδιώκει να επαληθευθεί η τήρηση αυτής της προϋποθέσεως: επιζητεί να βεβαιωθεί ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 79/112 δεν εμποδίζει τη νόμιμη παρασκευή και εμπορία με το σήμα «naturrein» της επίδικης μαρμελάδας εντός της Αυστρίας. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο δεν διερωτάται ως προς το συμβατό της γερμανικής νομοθεσίας με το άρθρο 30 της Συνθήκης.

22. *Δεύτερον*, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, εναπόκειται αποκλειστικά στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσει, ενόψει των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών κάθε υποθέσεως, τόσο το αναγκαίο μιας προδικαστικής αποφάσεως για να μπορέσει να εκδώσει τη δική του απόφαση όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο [8]. Το άρθρο 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 234 ΕΚ) δεν επιτρέπει επομένως στο Δικαστήριο να κρίνει το σκεπτικό της διατάξεως περί παραπομπής [9].

23. *Τρίτον*, νομίζω ότι, εν πάση περιπτώσει, η προτεινόμενη από την Darbo αναδιατύπωση δεν θα είχε σχεδόν καμία επίπτωση στην απάντηση που πρέπει να δοθεί στο προδικαστικό ερώτημα.

Πράγματι, στο πλαίσιο των διατάξεων των άρθρων 30 και 36 της Συνθήκης, το Δικαστήριο εξετάζει παγίως αν ο σκοπός της προστασίας των καταναλωτών, που επιδιώκεται με την επίμαχη εθνική ρύθμιση, δεν μπορεί να επιτευχθεί μ' ένα λιγότερο περιοριστικό της ελευθερίας του εμπορίου μέτρο από την απαγόρευση της εμπορίας του οικείου τροφίμου [10]. Συναφώς, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι: «Αντιβαίνει προς το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΚ εθνική νομοθεσία η οποία απαγορεύει τη διάθεση στο εμπόριο τροφίμων τα οποία έχουν νομίμως παρασκευαστεί και διατεθεί στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους για λόγους που ανάγονται στην προστασία των καταναλωτών, εφόσον η προστασία αυτή διασφαλίζεται με *επισήμανση σύμφωνη προς τις διατάξεις της οδηγίας 79/112/ΕΟΚ* (...)» [11].

8 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-127/92, Enderby (Συλλογή 1993, σ. I-5535, σκέψη 10)· της 3ης Μαρτίου 1994, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-332/92, C-333/92 και C-335/92, Eurico Italia κ.λπ. (Συλλογή 1994, σ. I-711, σκέψη 17)· της 7ης Ιουλίου 1994, C-146/93, McLachlan (Συλλογή 1994, σ. I-3229, σκέψη 20), και της 16ης Ιουλίου 1998, C-264/96, ICI (Συλλογή 1998, σ. I-4695, σκέψη 15).

9 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 1968, 13/68, Salgoil (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 825, συγκεκριμένα σ. 828), και της 26ης Νοεμβρίου 1998, C-7/97, Bronner (Συλλογή 1998, σ. I-7791, σκέψη 17).

10 — Βλ., παραδείγματος χάριν, τις αποφάσεις της 10ης Νοεμβρίου 1982, 261/81, Rau (Συλλογή 1982, σ. 3961, συγκεκριμένα σκέψη 17), και της 12ης Μαρτίου 1987, 176/84, Επιτροπή κατά Ελλάδος (Συλλογή 1987, σ. 1193, συγκεκριμένα σκέψη 29).

11 — Απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 1999, C-383/97, Van der Laan (Συλλογή 1999, σ. I-731, σημείο 1 του διατακτικού, η υπογράμμιση δική μου).

Όμως, εν προκειμένω, το ερώτημα που υπέβαλε το Oberlandesgericht Köln έχει έναν παρόμοιο σκοπό: αφορά ακριβώς το αν η επισήμανση της επίδικης μαρμελάδας είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις της οδηγίας 79/112.

24. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι δεν χρειάζεται να αναδιατυπωθεί το προδικαστικό ερώτημα κατά την έννοια που προτείνει η Darbo.

V — Η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα

25. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν η χρησιμοποίηση της ενδείξεως «αγνή και φυσική» για τον χαρακτηρισμό μιας μαρμελάδας φράουλας που περιέχει πηκτίνη καθώς και ίχνη καταλοίπων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στις περιεκτικότητες που αναφέρονται στο προδικαστικό ερώτημα μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 79/112.

26. Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι πλειστάκις το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει το ζήτημα του ενδεχομένως παραπλανητικού χαρακτήρα μιας ονομασίας, ενός σήματος ή μιας ενδείξεως ενόψει των διατάξεων της Συνθήκης ή του παραγώγου δικαίου [12]. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, για να προσδιορίσει αν η ονομασία, το σήμα ή η διαφημιστική ένδειξη που τέθηκαν στην κρίση του δημιουργούσαν ή όχι κίνδυνο παραπλανήσεως του αγοραστή, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη «την τεκμαιρόμενη προσδοκία του μέσου καταναλωτή, που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος (...)» [13].

27. Επομένως, θα εξετάσω υπό το φως αυτού του κριτηρίου αν, ενόψει της παρουσίας των επίδικων ουσιών στη μαρμελάδα d'arbo, η χρησιμοποίηση της ενδείξεως «αγνή και φυσική» μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου.

Ως προς την παρουσία πηκτίνης

28. Η πηκτίνη είναι μια «πηκτική ουσία» κατά την έννοια των διατάξεων της οδηγίας

12 — Βλ., π.χ., τις αποφάσεις της 7ης Μαρτίου 1990, C-362/88, GB-Inno-BM (Συλλογή 1990, σ. I-667)· της 13ης Δεκεμβρίου 1990, C-238/89, Pall (Συλλογή 1990, σ. I-4827)· της 18ης Μαΐου 1993, C-126/91, Yves Rocher (Συλλογή 1993, σ. I-2361)· της 2ας Φεβρουαρίου 1994, C-315/92, Verband Sozialer Wettbewerb, την αποκαλούμενη «Clinique» (Συλλογή 1994, σ. I-317)· της 29ης Ιουνίου 1995, C-456/93, Langguth (Συλλογή 1995, σ. I-1737), και της 6ης Ιουλίου 1995, C-470/93, Mars (Συλλογή 1995, σ. I-1923).

13 — Απόφαση της 16ης Ιουλίου 1998, C-210/96, Gut Springenheide και Tusky (Συλλογή 1998, σ. I-4657, σκέψη 31). Βλ., επίσης, τις αποφάσεις Mars, προπαρατεθείσα, σκέψη 25, και της 28ης Ιανουαρίου 1999, C-303/97, Sektkellerei Kessler (Συλλογή 1999, σ. I-513, σκέψη 36).

95/2/ΕΚ, για τα πρόσθετα τροφίμων πλην των χρωστικών και των γλυκαντικών [14]. Πρόκειται για ουσία η οποία, προστιθέμενη σε τρόφιμο, του προσδίδει υφή μέσω του σχηματισμού πηκτώματος [15].

29. Η χρησιμοποίηση της πηκτίνης στις «εξαιρετικές» μαρμελάδες διέπεται κυρίως από δύο κείμενα κοινοτικού δικαίου: την προπαρατεθείσα οδηγία 95/2 και την οδηγία 79/693/ΕΟΚ, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με τις μαρμελάδες, τους ζελέδες και τις μαρμελάδες εσπεριδοειδών καθώς και την κρέμα κάστανου [16].

Στην οδηγία 95/2, η πηκτίνη περιλαμβάνεται μεταξύ των ουσιών που μπορούν να προστίθενται στις μαρμελάδες «εξαιρετικής ποιότητας» [17] βάσει της αρχής quantum satis [18]. Η έκφραση quantum satis σημαίνει ότι δεν ορίζεται ανώτατο επίπεδο, πλην όμως η οικεία ουσία πρέπει να χρησιμοποιείται σύμφωνα με την ορθή πρακτική παρασκευής [19].

Εξάλλου, η οδηγία 79/693 επιτρέπει επίσης τη χρησιμοποίηση της πηκτίνης στην παρασκευή μαρμελάδας «εξαιρετικής ποιότητας» [20].

30. Η πηκτίνη μπορεί να εμφανίζεται υπό υγρή ή στερεά μορφή. Από τις διατάξεις των οδηγιών 95/2 και 79/693 προκύπτει ότι η στερεά πηκτίνη συνιστά *πρόσθετο* (Ε 440) [21], ενώ η υγρή πηκτίνη θεωρείται ως *συστατικό* του τροφίμου [22].

31. Εν προκειμένω, η διάταξη περί παραπομπής δεν διευκρινίζει αν η πηκτίνη που χρησιμοποιείται από την Darbo εμφανίζεται υπό υγρή ή στερεά μορφή. Πάντως, όπως ορθώς υπογράμμισε η Επιτροπή, το ζήτημα αυτό δεν είναι καθοριστικό προκειμένου να εκτιμηθεί το συμβατό της επίδικης επισημάνσεως με τις διατάξεις της οδηγίας 79/112.

32. Πράγματι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 4, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, «με τον όρο *συστατικό* νοείται κάθε ουσία, *περιλαμβανομένων των προσθέτων*, η οποία χρησιμοποιείται στην παρασκευή ή στην ετοιμασία ενός τροφίμου και η οποία εξακολουθεί να υπάρχει στο τελικό προϊόν ενδεχομένως σε τροποποιημένη μορφή» [23].

14 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Φεβρουαρίου 1995 (ΕΕ L 61, σ. 1), όπως έχει τροποποιηθεί με την οδηγία 96/85/ΕΚ, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1996 (ΕΕ 1997, L 86, σ. 4), και με την οδηγία 98/72/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1998, (ΕΕ L 295, σ. 18, στο εξής: οδηγία 95/2).

15 — Άρθρο 1, παράγραφος 3, στοιχείο ιδ', της οδηγίας 95/2.

16 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1979 (ΕΕ ειδ. έκδ. 13/008, σ. 5), όπως έχει τροποποιηθεί με την οδηγία 80/1276/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1980, περί τροποποιήσεως, συνεπεία της προσχωρήσεως της Ελλάδος, των οδηγιών 76/893/ΕΟΚ, 79/693/ΕΟΚ και 80/777/ΕΟΚ όσον αφορά την επίτευξη πλειοψηφίας στο πλαίσιο της διαδικασίας της μόνιμης επιτροπής τροφίμων (ΕΕ ειδ. έκδ. 13/010, σ. 143), και με την οδηγία 88/593/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Νοεμβρίου 1988 (ΕΕ L 318, σ. 44, στο εξής: 79/693).

17 — Η οδηγία 79/693 ορίζει τη μαρμελάδα «εξαιρετικής ποιότητος» ως «το μείγμα ζάχαρης και σαρκώματος φρούτου, υπό τη μορφή πηκτώματος (...)» (παράρτημα I, μέρος Α, σημείο 1).

18 — Παραρτήματα I και II της οδηγίας 95/2.

19 — Άρθρο 2, παράγραφος 8, της οδηγίας 95/2.

20 — Άρθρο 5, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα I, μέρος Α, σημείο 1· III, μέρος Α, σημείο 1, τελευταία περίπτωση, και III, μέρος Β, της οδηγίας 79/693.

21 — Παράρτημα III, μέρος Β, της οδηγίας 79/693 και παραρτήματα I και II της οδηγίας 95/2.

22 — Παραρτήμα III, μέρος Α, σημείο 1, τελευταία περίπτωση, της οδηγίας 79/693 και άρθρο 1, παράγραφος 5, στοιχείο β', της οδηγίας 95/2.

23 — Οι υπογραμμίσεις δικές μου.

33. Κατά συνέπεια, η πηκτίνη που χρησιμοποιεί η Darbo, είτε εμφανίζεται υπό υγρή μορφή (συστατικό) ή υπό στερεά μορφή (πρόσθετο), πρέπει υποχρεωτικά να περιέχεται στον κατάλογο των συστατικών που συνθέτουν το προϊόν.

34. Όμως, η επισήμανση της επίδικης μαρμελάδας ανταποκρίνεται στην προϋπόθεση αυτή. Δεδομένης της ενδείξεως «*Συστατικά*», καθιστά σαφές ότι υπάρχουν «*φράουλες, ζάχαρη, συμπυκνωμένος χυμός λεμονιού*» και «*πηκτίνη*».

35. Επομένως, η επισήμανση αυτή είναι σύμφωνη με το άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο 2, καθώς και με το άρθρο 6, παράγραφος 4, στοιχείο α', και παράγραφος 5, στοιχείο α', της οδηγίας 79/112.

36. Πρέπει να προστεθεί ότι, επιπλέον των υποχρεωτικών ενδείξεων που προβλέπει η οδηγία 79/112, η οδηγία 79/693 έθεσε ειδικούς κανόνες όσον αφορά την επισήμανση των μαρμελάδων [24]. Δυνάμει αυτής της ρυθμίσεως, η συσκευασία των μαρμελάδων «εξαιρετικής ποιότητας» πρέπει να περιλαμβάνει:

«την ένδειξη "παρασκευασμένο με: (...) g φρούτων/100 g", του αναγραφομένου αριθμού αντιπροσωπεύοντος τις ποσότητες ανά 100 g του τελικού προϊόντος υπό τις οποίες χρησιμοποιήθηκ[ε] (...) η πούλπα [εσπεριδοειδών] (...)» [25].

καθώς και

«η ένδειξη "ολική περιεκτικότητα σε ζάχαρη: (...) g/100 g", του αναγραφομένου αριθμού αντιπροσωπεύοντος τη διαθλασιμετρική τιμή του τελικού προϊόντος προσδιορισμένη στους 20° C (...)» [26].

37. Όμως, η επισήμανση του επίδικου προϊόντος ανταποκρίνεται και στις δύο αυτές πρόσθετες προϋποθέσεις. Δείχνει ότι η μαρμελάδα «*περιέχει τουλάχιστον 50 g καρπού/199 g*» και ότι παρουσιάζει «*συνολική περιεκτικότητα σε ζάχαρη 60 g/100 g*».

38. Υπό τις συνθήκες αυτές, νομίζω ότι η ένδειξη «αγνή και φυσική» δεν μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τη σύνθεση του επίδικου προϊόντος.

39. Πράγματι, με μια απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1995, το Δικαστήριο

24 — Πράγματι, η οδηγία 79/112 προβλέπει τα εξής: «Οι κοινοτικές διατάξεις που εφαρμόζονται σε μερικά καθορισμένα τρόφιμα (...) μπορούν να προβλέπουν και άλλες υποχρεωτικές ενδείξεις επί πλέον από αυτές που αναγράφονται στο άρθρο 3» (άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο).

25 — Άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 79/693.

26 — Άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 79/693.

αναγνώρισε ότι «(...) οι καταναλωτές των οποίων η απόφαση αγοράς καθορίζεται από τη σύνθεση των εν λόγω προϊόντων *διαβάζουν πρώτα τον κατάλογο των συστατικών* των οποίων η μνεία είναι, κατ' εφαρμογή του (...) της οδηγίας [79/112], υποχρεωτική» [27].

Ως προς την ύπαρξη υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων

42. Οι λοιπές αιτιάσεις που διατύπωσε η Verein αφορούν τα ίχνη υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων που διαπιστώθηκαν στη μαρμελάδα d'arbo.

Εν προκειμένω, ο μέσος καταναλωτής, που είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, πληροφορείται άμεσα για την ύπαρξη πηκτίνης, στη μαρμελάδα d'arbo. Επομένως, η επίδικη επισήμανση επιτρέπει στον καταναλωτή να αποφασίσει να προβεί στην αγορά με πλήρη επίγνωση της καταστάσεως και, ενδεχομένως, να εκτιμήσει επακριβώς την ένδειξη «αγνή και φυσική».

43. Όπως, ορθώς, υπογράμμισε η Επιτροπή, τα προαναφερθέντα υπολείμματα δεν συνιστούν «συστατικά» του τροφίμου κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας 79/112. Επιπλέον, δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των υποχρεωτικών ενδείξεων που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, αυτού του κειμένου. Επομένως, η μνεία τους στη συσκευασία της επίδικης μαρμελάδας δεν προβλέπεται από την οδηγία 79/112.

40. Επιπλέον, υπενθυμίζω ότι το Δικαστήριο έκρινε «ότι ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι ένας κατάλογος συστατικών που συνάδει προς το άρθρο 3 της οδηγίας [79/112] συνιστά εντούτοις απάτη υπό την έννοια του άρθρου 15, παράγραφος 2, της οδηγίας [79/112] (...)» [28].

44. Εντούτοις, πρέπει να εξεταστεί αν, ενόψει της παρουσίας των προαναφερθέντων υπολειμμάτων, η ένδειξη «αγνή και φυσική» μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 79/112 [29].

41. Καθόσον ο κατάλογος των συστατικών της επίδικης μαρμελάδας συνάδει προς το άρθρο 3 της οδηγίας 79/112 και προς τις διατάξεις της οδηγίας 79/693, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή.

45. Συναφώς, η επισήμανση της μαρμελάδας d'arbo παρέχει ορισμένες διευκρινίσεις όσον αφορά τον τρόπο παρασκευής του προϊό-

27 — C-51/94, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1995, σ. I-3599, σκέψη 34, η υπογράμμιση δική μου).

28 — Προπαρατεθείσα απόφαση Van der Laan, σκέψη 37.

29 — Βλ., με το πνεύμα αυτό, την προπαρατεθείσα απόφαση Van der Laan, σκέψεις 39 και 40.

ντος. Διευκρινίζει ότι το προϊόν παρασκευάζεται σύμφωνα με μια συνταγή του Τυρόλου που μεταβιβάζεται από μέλος σε μέλος της οικογενείας Darbo από το 1879. Σύμφωνα με τη συνταγή αυτή, οι μαρμελάδες «θερμαίνονται και ανακατεύονται με προσοχή», προκειμένου να διατηρούνται οι βιταμίνες μεγάλης αξίας καθώς και το φυσικό άρωμα των φρούτων. Επιπλέον, η συσκευασία δηλώνει ότι οι μαρμελάδες παρασκευάζονται από «φράουλες κήπου».

46. Ενόψει αυτών των διαφορετικών πληροφοριακών στοιχείων, νομίζω ότι η ένδειξη «αγνή και φυσική» δεν μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τον *τρόπο παραγωγής* των φρούτων που συνθέτουν το τρόφιμο. Ειδικότερα, η εν λόγω ένδειξη δεν νομίζω ότι μπορεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η επίδικη μαρμελάδα συνιστά «βιολογικό» προϊόν.

47. Πράγματι, στο εμπόριο, τα προϊόντα που προέρχονται από βιολογική καλλιέργεια παρουσιάζονται γενικά στους καταναλωτές με την ονομασία «βιολογικό» [30]. Μπορούν επίσης να φέρουν ενδείξεις οι οποίες, κατά οποιονδήποτε τρόπο, αναφέρονται σε βιολογικό τρόπο παραγωγής [31]. Όμως, όπως είδαμε, η επισήμανση της μαρμελάδας d'arbo δεν περιέχει καμία ένδειξη αυτής της φύσεως.

48. Αντιθέτως, το ζήτημα που τίθεται στο να καθοριστεί αν ο «μέσος καταναλωτής, που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος» μπορεί να αναμένει ότι υφίστανται ίχνη υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων σε μια μαρμελάδα «αγνή και φυσική».

49. Με τις γραπτές της παρατηρήσεις [32], η Επιτροπή προέτεινε στο Δικαστήριο να εφαρμόσει ένα συγκεκριμένο κριτήριο προκειμένου να απαντήσει στο ερώτημα αυτό. Εκθέτει ότι διάφορα κείμενα του κοινοτικού δικαίου καθορίζουν τις μέγιστες περιεκτικότητες για τα υπολείμματα, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στα τρόφιμα. Κατά συνέπεια, προτείνει να γίνει σύγκριση μεταξύ των τιμών που αναφέρει το αιτούν δικαστήριο και των μεγίστων περιεκτικοτήτων που καθορίζονται σε κοινοτικό επίπεδο. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η ένδειξη «αγνή και φυσική» μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή στην περίπτωση και μόνον κατά την οποία οι διαπιστωθείσες περιεκτικότητες στην επίδικη μαρμελάδα υπερβαίνουν κατά πολύ τα κοινοτικά όρια.

50. Αντιθέτως, η Φινλανδική Κυβέρνηση [33] αμφισβήτησε τη σημασία ενός τέτοιου κριτηρίου. Υπογραμμίζει ότι όλα τα τρόφιμα που ανταποκρίνονται στους κανόνες αγνότητας που θέτει το κοινοτικό δίκαιο πρέπει κατ' ανάγκην να χαρακτηρίζονται ως «αγνά». Κατά συνέπεια, αν προκύψει ότι η επίδικη μαρμελάδα ανταποκρίνεται στους

30 — Βλ., συναφώς, το άρθρο 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 2092/91 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 1991, περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής (ΕΕ L 198, σ. 1).

31 — Βλ., συναφώς, την τρίτη αιτιολογική σκέψη, καθώς και το άρθρο 1, παράγραφος 1, του κανονισμού 2092/91.

32 — Σ. 9 έως 11 της γαλλικής μεταφράσεως.

33 — Βλ., ιδίως, το σημείο 13 των γραπτών της παρατηρήσεων.

κανόνες αυτούς, η ένδειξη «αγνή και φυσική» θα πρέπει να θεωρηθεί αντίθετη προς τις διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο ii, της οδηγίας 79/112. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, η ένδειξη θα υποδήλωνε «ότι το τρόφιμο έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ενώ όλα τα παρόμοια τρόφιμα έχουν τα ίδια αυτά χαρακτηριστικά».

51. Εν προκειμένω, θεωρώ ότι η ένδειξη «αγνή και φυσική» θα μπορούσε να παραπλανήσει τον καταναλωτή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου σε *δύο περιπτώσεις*.

Πρώτον, η ένδειξη «αγνή και φυσική» μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή αν αποδεικνυόταν ότι δεν συμβιβάζεται με την παρουσία ιχνών υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στην επίδικη μαρμελάδα. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, το τρόφιμο θα περιείχε τοξικές ή μολυσματικές ουσίες οι οποίες, προφανέστατα, δεν θα επέτρεπαν τη χρησιμοποίηση της ενδείξεως «αγνή και φυσική».

Δεύτερον, ακόμη κι αν υποτεθεί ότι η επίδικη μαρμελάδα μπορεί ευλόγως να περιέχει ίχνη υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων, η ένδειξη «αγνή και φυσική» θα εξακολουθούσε να μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή αν το ποσοστό των υπολειμμάτων αυτών αποδεικνυόταν ιδιαίτερα υψηλό. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, το τρόφιμο θα παρουσίαζε μια τέτοια περιεκτικότητα σε υπολείμματα μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων, ώστε δεν θα μπορούσε προδήλως να χαρακτηρίζεται πλέον ως «φυσικό». Επιπλέον, σε μια τέτοια περίπτωση, το γεγονός ότι η επισήμανση της μαρμελάδας παραλείπει να πληροφορήσει τον αγοραστή για την παρουσία των προαναφερθέντων υπολειμμάτων συνιστά εξαπάτηση του καταναλωτή κατά την έννοια των διατάξεων της οδηγίας 79/112.

52. Η πρώτη περίπτωση συνεπάγεται ότι τίθεται το ζήτημα της παρουσίας μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στο φυσικό περιβάλλον.

53. Η δεύτερη περίπτωση συναρτάται με το κριτήριο που προτείνει η Επιτροπή, καθόσον συνεπάγεται σύγκριση των περιεκτικοτήτων που αναφέρει το αιτούν δικαστήριο με τις μέγιστες τιμές που καθορίζονται από το κοινοτικό δίκαιο.

54. Πριν εξεταστούν οι δύο αυτές περιπτώσεις, θα υπενθυμίσω — μέσω ορισμένων αποφάσεων — τη φύση του ελέγχου που ασκεί το Δικαστήριο όταν αποφαίνεται επί του ενδεχομένως απατηλού χαρακτήρα μιας ονομασίας, ενός σήματος ή μιας διαφημιστικής ενδείξεως.

55. Η προπαρατεθείσα υπόθεση Pall αφορούσε τη χρησιμοποίηση της ενδείξεως ® — η οποία προέρχεται από την αγγλική λέξη «registered» — που αναγραφόταν δίπλα σε ένα σήμα για να υποδηλώσει ότι

πρόκειται για κατατεθειμένο σήμα. Εν προκειμένω, η γερμανική νομοθεσία επέτρεπε την απαγόρευση εμπορίας ενός προϊόντος που έφερε την ένδειξη (R) όταν το σήμα του προϊόντος δεν είχε καταχωριστεί σ' αυτό το κράτος, είχε όμως κατατεθεί σε άλλο κράτος μέλος. Υποστηρίχθηκε ότι η απαγόρευση αυτή δικαιολογούνταν, διότι η ένδειξη (R) παραπλανούσε τους καταναλωτές όταν το σήμα δεν ήταν κατατεθειμένο στη χώρα στην οποία τα εμπορεύματα διετίθεντο στο εμπόριο.

Το Δικαστήριο απέρριψε την επιχειρηματολογία αυτή για τον λόγο ότι: «(...) *και αν ακόμη υποτεθεί ότι είναι δυνατόν να δημιουργηθεί συναφώς πλάνη στους καταναλωτές ή σε τμήμα αυτών*, ο κίνδυνος αυτός δεν μπορεί δεν μπορεί να δικαιολογήσει ένα τέτοιο εμφανές εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων (...)» [34].

56. Ομοίως, στην προπαρατεθείσα υπόθεση Mars τέθηκε υπό αμφισβήτηση ένας γερμανικός νόμος που απαγόρευε την εισαγωγή πλακών σοκολάτας με παγωτό που νομίμως διετίθεντο στο εμπόριο εντός της Γαλλίας, η συσκευασία των οποίων έφερε την ένδειξη «+ 10 %» και των οποίων η ποσότητα είχε αυξηθεί επ' ευκαιρία μιας διαφημιστικής εκστρατείας. Το εθνικό δικαστήριο διερωτάτο ως προς τον ενδεχομένως παραπλανητικό χαρακτήρα της ενδείξεως «+ 10 %», στην περίπτωση ιδίως κατά την οποία οι έμποροι θα είχαν προβεί σε συνακόλουθη αύξηση της τιμής των πλακών σοκολάτας με παγωτό.

Επί του σημείου αυτού, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι «(...) στην πραγματικότητα η Mars δεν επωφελήθηκε της διαφημιστικής εκστρατείας για να αυξήσει τις τιμές πωλήσεως και ότι κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν παρέχει ενδείξεις σχετικές με το ότι οι ίδιοι οι έμποροι γενικής πωλήσεως αύξησαν τις τιμές τους» [35]. Εντούτοις, το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι: «(...) εν πάση περιπτώσει (...) *απλώς και μόνον ο κίνδυνος να αυξήσουν οι εισαγωγείς και οι έμποροι λιανικής πωλήσεως την τιμή του εμπορεύματος και, κατά συνέπεια, να παραπλανηθούν οι καταναλωτές δεν αρκεί* προς δικαιολόγηση μιας γενικής απαγορεύσεως ικανής να εμποδίσει το ενδοκοινοτικό εμπόριο» [36].

57. Τέλος, η προπαρατεθείσα απόφαση του Δικαστηρίου Επιτροπή κατά Γερμανίας αφορούσε —μεταξύ άλλων προϊόντων— τη sauce hollandaise και τη sauce béarnaise. Στη Γερμανία, η δυνατότητα εμπορίας sauce που παρασκευάζεται από φυτικά λίπη εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι η επισήμανση του προϊόντος περιέχει, επιπλέον του καταλόγου των συστατικών, ένδειξη που δηλώνει την παρουσία φυτικών λιπών. Κατόπιν ασκήσεως προσφυγής λόγω παραβάσεως των υποχρεώσεων που υπέχει από το άρθρο 30 της Συνθήκης, η Γερμανική Κυβέρνηση διευκρίνισε ότι η επίδικη προϋπόθεση σκοπούσε να επισημάνει στους καταναλωτές της την παρουσία συστατικών τα οποία δεν αναμένουν: πράγματι ο τρόπος παρασκευής των εν λόγω ειδών sauce απέκλινε από τη συνταγή που χρησιμοποιείται παραδοσιακά στη Γερμανία.

34 — Προπαρατεθείσα απόφαση Pall, σκέψη 19 (η υπογράμμιση δική μου).

35 — Προπαρατεθείσα απόφαση Mars, σκέψη 19.

36 — Προπαρατεθείσα απόφαση Mars, σκέψη 19 (η υπογράμμιση δική μου). Το Δικαστήριο διευκρίνησε πάντως ότι: «Η διαπίστωση αυτή δεν αποκλείει τη δυνατότητα των κρατών μελών να αντιδράσουν, αν παραστεί ανάγκη, με κατάλληλα μέτρα κατά προσηκόντως αποδεδειγμένων πράξεων που θα μπορούσαν να έχουν ως αποτέλεσμα να περιαγάγουν τους καταναλωτές σε πλάνη» (σκέψη 19).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η πληροφόρηση των καταναλωτών εξασφαλιζόταν από τον κατάλογο των συστατικών των προϊόντων. Πρόσθεσε ότι: «*Έστω και αν, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι δυνατόν οι καταναλωτές να παραπλανηθούν, ο κίνδυνος αυτός εξακολουθεί να είναι ασήμαντος* και δεν μπορεί κατά συνέπεια να δικαιολογήσει το εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων που δημιουργείται από τις επίδικες απαιτήσεις» [37].

58. Από τις διάφορες αυτές αποφάσεις προκύπτει ότι, προκειμένου να καθοριστεί αν μια ονομασία, ένα σήμα ή μια διαφημιστική ένδειξη μπορεί ή όχι να παραπλανήσει τον καταναλωτή, το Δικαστήριο εφαρμόζει ένα είδος συλλογιστικής de minimis [38]. Δεν καταλήγει ότι υφίσταται παραπλάνηση του καταναλωτή παρά μόνον αν κρίνει ότι ο κίνδυνος παραπλανήσεως είναι επαρκώς σοβαρός ή κατάφωρος.

59. Εξάλλου, με την απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1996, Graffione, το Δικαστήριο έκρινε ότι:

«(...) ο κίνδυνος εξαπατήσεως των καταναλωτών δεν μπορεί να έχει το προβάδισμα έναντι των απαιτήσεων της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και να δικαιολογεί, επομένως, εμπόδια στις συναλλαγές *παρά μόνο στον βαθμό που είναι αρκούντως σοβαρός* (...)» [39].

60. Η προϋπόθεση «αρκούντως σοβαρού κινδύνου» παραπλανήσεως του καταναλωτή αποτελεί επομένως στοιχείο που απαντά σταθερά στη νομολογία του Δικαστηρίου.

61. Ενόψει της προϋποθέσεως αυτής, νομίζω ότι το Δικαστήριο θα μπορούσε να εφαρμόσει, εν προκειμένω, ένα *διπλό κριτήριο* προκειμένου να κρίνει αν η ένδειξη «αγνή και φυσική» μπορεί να παραπλανήσει τον καταναλωτή. Κατά το διπλό αυτό κριτήριο:

α) η ένδειξη «αγνή και φυσική» μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή αν η χρησιμοποίηση της ενδείξεως αυτής είναι προδήλως ασυμβίβαστη με την παρουσία ιχνών υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στην επίδικη μαρμελάδα·

β) σε αρνητική περίπτωση, η ένδειξη «αγνή και φυσική» εξακολουθεί παρά ταύτα να μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή αν η χρησιμοποίηση της ενδείξεως αυτής είναι προδήλως ασυμβίβαστη με τα προαναφερθέντα υπολείμματα λόγω του ποσοστού παρουσίας τους που διαπιστώθηκε στην επίδικη μαρμελάδα.

62. Το διπλό αυτό κριτήριο συναρτάται με τις δύο περιπτώσεις παραπλανήσεως του καταναλωτή που διευκρίνισα προηγουμένως [40].

37 — Προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπής κατά Γερμανίας, σκέψη 34 (η υπογράμμιση δική μου).

38 — Βλ., επίσης, με αυτό το πνεύμα, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Clinique, σκέψεις 20 έως 23, και Van der Laan, σκέψεις 41 και 42.

39 — C-313/94 (Συλλογή 1996, σ. I-6039, σκέψη 24, η υπογράμμιση δική μου).

40 — Βλ. σημείο 51 αυτών των προτάσεων.

Επί του προδήλως ασυμβιβάστου χαρακτήρα της ενδείξεως «αγνή και φυσική» με την παρουσία ιχνών υπολειμμάτων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στην επίδικη μαρμελάδα

63. Ο *μόλυβδος* και το *κάδμιο* μπορούν να περιγραφούν ως «προσμίξεις» κατά την έννοια των διατάξεων του κανονισμού (ΕΟΚ) 315/93 για τη θέσπιση κοινοτικών διαδικασιών για τις προσμίξεις των τροφίμων [41]. Πρόκειται για οποιεσδήποτε «ουσίε[ς] που προστίθε[ν]ται σκοπίμως στο τρόφιμο αλλά περιέχ[ονται] όμως σ' αυτό ως αποτέλεσμα της παραγωγής (...) ή ως αποτέλεσμα της μόλυνσης από το περιβάλλον» [42].

64. Ο μόλυβδος και το κάδμιο συνιστούν βαρέα μέταλλα που ανευρίσκονται στον αέρα καθώς και στην επιφάνεια της γης συνεπεία της μολύνσεως του περιβάλλοντος [43].

65. Εξάλλου, διάφορα κείμενα του κοινοτικού δικαίου πιστοποιούν την παρουσία των δύο αυτών ουσιών στο φυσικό μας περιβάλλον.

Όσον αφορά τον μόλυβδο, η οδηγία 82/884/ΕΟΚ [44] παραδείγματος χάριν εκθέτει «ότι η χρησιμοποίηση του μολύβδου οδηγεί σήμερα στη ρύπανση από μόλυβδο *πολλών χώρων του περιβάλλοντος*» [45]. Με την οδηγία αυτή, το Συμβούλιο όρισε «οριακή τιμή για τον *μόλυβδο που περιέχεται στην ατμόσφαιρα* προκειμένου να συμβάλει ειδικά στην προστασία της υγείας του ανθρώπου από *τις συνέπειες του μολύβδου στο περιβάλλον*» [46].

Ένα άλλο παράδειγμα μας παρέχει η οδηγία 1999/30/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Απριλίου 1999 [47]. Όπως ακριβώς και της οδηγίας 82/884, σκοπός της ρυθμίσεως αυτής είναι «ο καθορισμός οριακών τιμών (...) για τις συγκεντρώσεις (...) *μολύβδου του περιβάλλοντος* (...)» [48].

Εξάλλου, κατά την οδηγία 80/778/ΕΟΚ [49] το υδάτινο περιβάλλον μπορεί επίσης να περιέχει μια τέτοια ουσία. Πράγματι, οι διατάξεις του νομοθετικού αυτού κειμένου καθιστούν φανερό ότι τα ύδατα που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση, είτε παραδίδονται στην κατανάλωση είτε χρησιμοποιούνται σε επιχειρήσεις τροφίμων, παρουσιάζουν

41 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 8ης Φεβρουαρίου 1993 (ΕΕ L 37, σ. 1).

42 — Άρθρο 1, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 315/93.

43 — Η γη περιέχει επίσης μόλυβδο και κάδμιο σε φυσική κατάσταση υπό μορφή «αλάτων».

44 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 3ης Δεκεμβρίου 1982, για την οριακή τιμή του μολύβδου που περιέχεται στην ατμόσφαιρα (ΕΕ L 378, σ. 15).

45 — Δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 82/884 (η υπογράμμιση δική μου).

46 — Άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 82/884 (η υπογράμμιση δική μου).

47 — Οδηγία σχετικά με τις οριακές τιμές διοξειδίου του θείου, και διοξειδίου του αζώτου και οξειδίων του αζώτου, σωματιδίων και μολύβδου, στον αέρα του περιβάλλοντος (ΕΕ L 163, σ. 41).

48 — Άρθρο 1, πρώτη περίπτωση της οδηγίας 1999/30 (η υπογράμμιση δική μου).

49 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1980, περί της ποιότητας του πόσιμου νερού (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 255).

γενικά ορισμένες περιοκτικότητες σε μόλυβδο [50].

Όσον αφορά το κάδμιο, επισήμανα ορισμένα κοινοτικά κείμενα που καθιστούν δυνατή την πιστοποίηση της παρουσίας αυτής της ουσίας στο υδάτινο περιβάλλον.

Συγκεκριμένα, στο προοίμιο της οδηγίας 83/513/ΕΟΚ [51] εκτίθενται τα εξής:

«ότι, επειδή *η ρύπανση η οποία οφείλεται στις απορρίψεις καδμίου στα ύδατα προκαλείται από μεγάλο αριθμό βιομηχανιών,* είναι αναγκαίο να καθοριστούν οριακές τιμές ειδικές για κάθε κατηγορία βιομηχανιών και να καθοριστούν ποιοτικοί στόχοι για το υδάτινο περιβάλλον στο οποίο απορρίπτεται κάδμιο από αυτές τις βιομηχανίες» [52].

Στην οδηγία αυτή, το Συμβούλιο καθόρισε «τις οριακές τιμές των προτύπων εκροών του καδμίου για τις απορρίψεις που προέρχονται από [ορισμένες] βιομηχανικές εγκαταστάσεις (...)» [53] και καθόρισε «τους ποιοτικούς στόχους *για το υδάτινο περιβάλλον όσον αφορά το κάδμιο*» [54].

Επιπλέον, οι διατάξεις της οδηγίας 80/778 επιβεβαιώνουν ότι τα ύδατα που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση, είτε παραδίδονται στην κατανάλωση είτε χρησιμοποιούνται σε επιχειρήσεις τροφίμων, μπορούν επίσης να παρουσιάζουν ορισμένες περιεκτικότητες σε κάδμιο [55].

66. Από το σύνολο αυτών των οδηγιών προκύπτει ότι σημαντικός αριθμός βιομηχανιών απορρίπτουν ή έχουν απορρίψει μόλυβδο και κάδμιο στο περιβάλλον. Όσο λυπηρή κι αν είναι, η παρουσία των δύο αυτών ουσιών στο φυσικό μας περιβάλλον αποτελεί επομένως πραγματικότητα [56].

67. Όμως, καθόσον τα εσπεριδοειδή κήπου καλλιεργούνται — εξ ορισμού — σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, εκτίθενται αναπόφευκτα

50 — Βλ., ειδικότερα, τα άρθρα 2 και 3, καθώς και το παράρτημα Ι, Δ, σημείο 51, της οδηγίας 80/778.

51 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 26ης Σεπτεμβρίου 1983,για τις οριακές τιμές και τους ποιοτικούς στόχους για τις απορρίψεις καδμίου (ΕΕ L 291, σ. 1).

52 — Τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 83/513 (η υπογράμμιση δική μου).

53 — Άρθρο 1, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 83/513.

54 — Άρθρο 1, παράγραφος 1, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 83/513 (η υπογράμμιση δική μου).

55 — Βλ., ειδικότερα, τα άρθρα 2 και 3, καθώς και το παράρτημα Ι, Δ, σημείο 46, της οδηγίας 80/778.

56 — Συνεπώς, η μόλυνση του αέρα του περιβάλλοντος από τον μόλυβδο δεν προκαλεί πράγματι έκπληξη. Δεν λησμονείται, πράγματι, ότι η αυτοκινητοβιομηχανία επί μακρό χρόνο απέρριπτε την ουσία αυτή στην ατμόσφαιρα την εποχή κατά την οποία το χρησιμοποιούμενο από τα οχήματα καύσιμο δεν ήταν ακόμα «αμόλυβδο».

στους παράγοντες μολύνσεως που τα επιβαρύνουν. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν αποτελεί εξαίρεση η ανεύρεση *ιχνών υπολειμμάτων* μολύβδου και καδμίου στις φράουλες κήπου που καλλιεργούνται με «φυσικό» τρόπο.

68. Επομένως, σημειώνω ότι η ένδειξη «αγνή και φυσική» δεν είναι a priori ασυμβίβαστη με την παρουσία των προαναφερθέντων υπολειμμάτων στην επίδικη μαρμελάδα.

69. Όσον αφορά τα *ζιζανιοκτόνα*, πρέπει να αναφερθούμε στην οδηγία 90/642/ΕΟΚ, της 27ης Νοεμβρίου 1990 [57]. Πράγματι, το προοίμιο της οδηγίας αυτής παρέχει μια αρκετά επιτυχή σύνοψη των λόγων που έχουν ως αποτέλεσμα τη χρησιμοποίηση ζιζανιοκτόνων. Στο προοίμιο αυτό εκτίθενται τα εξής:

«εκτιμώντας:

ότι η φυτική παραγωγή διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην κοινότητα·

ότι η απόδοση της παραγωγής αυτής *επηρεάζεται συνεχώς από τους επιβλαβείς οργανισμούς και τα ζιζάνια· ότι είναι απαραίτητη η προστασία των φυτών και των φυτικών προϊόντων από τους οργανισμούς αυτούς*, όχι μόνο προς αποφυγή της μείωσης της απόδοσης ή των ζημιών των προϊόντων που συγκομίζονται, αλλά και για να αυξηθεί η παραγωγικότητα στη γεωργία·

ότι η χρησιμοποίηση χημικών φυτοφαρμάκων αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μέσα προστασίας των φυτών και των φυτικών προϊόντων από τις επιδράσεις των εν λόγω επιβλαβών οργανισμών· ότι είναι ωστόσο ευκταίο να καθοριστούν οι ανώτατες υποχρεωτικές περιεκτικότητες στο χαμηλότερο επίπεδο που δικαιολογούν οι ορθές γεωργικές πρακτικές» [58].

70. Από το κείμενο αυτό προκύπτει ότι η χρησιμοποίηση ζιζανιοκτόνων συνιστά ένα από τα πλέον συνηθισμένα μέσα για την καταπολέμηση των επιβλαβών οργανισμών για τα κηπευτικά και γεωργικά προϊόντα [59]. Εξάλλου, τα ζιζανιοκτόνα δεν χρησιμοποιούνται αποκλειστικά σε «βιομηχανικό» επίπεδο ή για τις μεγάλου μεγέθους καλλιέργειες. Πράγματι, οι ιδιώτες που κατέχουν φυτά εσωτερικού χώρου ή καλλιεργούν οπωροκηπευτικά σε κήπους για ατομική κατανάλωση αναγκάζονται επίσης να καταφύγουν σ' αυτό το είδος ουσιών για να προστατεύσουν τα φυτά τους.

57 — Οδηγία του Συμβουλίου, που αφορά τον καθορισμό των ανωτάτων περιεκτικοτήτων για τα κατάλοιπα φυτοφαρμάκων επάνω ή μέσα σε ορισμένα προϊόντα φυτικής προελεύσεως, συμπεριλαμβανομένων των οπωροκηπευτικών (ΕΕ L 350, σ. 71), όπως έχει τελευταία τροποποιηθεί με την οδηγία 1999/71/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 14ης Ιουλίου 1999, για την τροποποίηση των παραρτημάτων των οδηγιών 86/362/ΕΟΚ, 86/363/ΕΟΚ και 90/642/ΕΟΚ, του Συμβουλίου (ΕΕ L 194, σ. 36, στο εξής: οδηγία 90/642).

58 — Πρώτη έως τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 90/642 (η υπογράμμιση δική μου).

59 — Το Δικαστήριο, εξάλλου, έχει κατ' επανάληψη διαπιστώσει ότι «τα παρασιτοκτόνα αποτελούν ουσίες (...) απαραίτητες για τη γεωργία (...)» (αποφάσεις της 19ης Σεπτεμβρίου 1984, 94/83, Heijn, Συλλογή 1984, σ. 3263, σκέψη 15, και της 13ης Μαρτίου 1986, 54/85, Mirepoix, Συλλογή 1986, σ. 1067, σκέψη 14).

71. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι η φράουλες κήπου καλλιεργούνται με «φυσικό» τρόπο δεν φαίνεται να μπορεί να αποκλείσει την παρουσία υπολειμμάτων ζιζανιοκτόνων στα εσπεριδοειδή. Είναι αληθές ότι, για τα «βιολογικά» προϊόντα, ο κανονισμός 2092/91 θέσπισε διατάξεις οι οποίες «συνεπάγ[ονται] σημαντικούς περιορισμούς στη χρησιμοποίηση λιπασμάτων ή φυτοφαρμάκων που (...) έχουν ως αποτέλεσμα την ύπαρξη καταλοίπων (...)» [60]. Πάντως, διαπιστώσαμε ήδη ότι η μαρμελάδα d'arbo δεν συνιστά βιολογικό προϊόν κατά την έννοια του προπαρατεθέντος κανονισμού και ότι δεν φέρει καμία ένδειξη που να δημιουργεί την πεποίθηση ότι η μαρμελάδα παρασκευάζεται με βιολογικό τρόπο [61].

72. Υπό τις συνθήκες αυτές, η ένδειξη «αγνή και φυσική» δεν νομίζω ότι μπορεί *εκ των προτέρων* να θεωρηθεί ασυμβίβαση με την παρουσία ιχνών καταλοίπων ζιζανιοκτόνων στην επίδικη μαρμελάδα.

Επί του προδήλως ασυμβίβαστου χαρακτήρα της ενδείξεως «αγνή και φυσική» προς το ποσοστό καταλοίπων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων που διαπιστώθηκαν στην επίδικη μαρμελάδα

73. Απομένουν, εντούτοις, να εξεταστούν οι *περιεκτικότητες* καταλοίπων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων που διαπιστώθηκαν στην επίδικη μαρμελάδα. Πράγματι, η ένδειξη «αγνή και φυσική» θα μπορούσε παρά ταύτα να παραπλανήσει τον καταναλωτή αν το τρόφιμο παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό υπολειμμάτων τοξικών ή μολυσματικών ουσιών [62].

74. Συναφώς, πρέπει να συγκριθούν οι περιεκτικότητες που εκθέτει το αιτούν δικαστήριο με τις μέγιστες περιεκτικότητες που καθορίζει το κοινοτικό δίκαιο.

75. Όσον αφορά τον *μόλυβδο* και το *κάδμιο*, δεν βρήκα κανένα ειδικό κείμενο που να διέπει την παρουσία των δύο αυτών ουσιών στα εσπεριδοειδή. Πάντως, η Επιτροπή προσκόμισε στο Δικαστήριο έγγραφα από τα οποία διαπιστώνεται ότι στον τομέα αυτόν πραγματοποιούνται διάφορες διεθνείς και κοινοτικές μελέτες.

Συγκεκριμένα, τον Δεκέμβριο του 1998, η επιτροπή του *Codex alimentarius* του FAO [Food and Agriculture Organization (των Ηνωμένων Εθνών)] και της Παγκόσμιας Οργανώσεως Υγείας [63] ενέκρινε έγγραφα

60 — Ένατη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 2092/91.

61 — Βλ. τα σημεία 45 έως 47 αυτών των προτάσεων.

62 — Πολλώ μάλλον, η ένδειξη «αγνή και φυσική» θα μπορούσε να παραπλανήσει τον αγοραστή αν, λόγω του ιδιαίτερα υψηλού ποσοστού των επίμαχων καταλοίπων, το τρόφιμο παρουσιάζει κίνδυνο για την υγεία του καταναλωτή.

63 — Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το Δικαστήριο αναφέρεται σταθερά στις εργασίες της επιτροπής του Codex alimentarius του FAO και της Παγκόσμιας Οργανώσεως Υγείας: βλ., παραδείγματος χάριν, τις αποφάσεις της 12ης Μαρτίου 1987, 178/84, Γερμανία κατά Επιτροπής, την αποκαλούμενη «Επιταγή καθαρότητας της μπύρας» (Συλλογή 1987, σ. 1227, σκέψη 44)· της 13ης Δεκεμβρίου 1990, C-42/90, Bellon (Συλλογή 1990, σ. I-4863, σκέψη 14), και της 4ης Ιουνίου 1992, C-13/91 και C-113/91, Debus (Συλλογή 1992, σ. I-3617, σκέψη 17).

που συνιστούν την υιοθέτηση διεθνών ορίων για τον μόλυβδο και το κάδμιο σε ορισμένα τρόφιμα. Όσον αφορά τα εσπεριδοειδή, πρότεινε να οριστεί το όριο των 0,3 mg/kg για τα κατάλοιπα μολύβδου και όριο 0,01 mg/kg για κατάλοιπα καδμίου [64].

Εξάλλου, η Γενική Διεύθυνση «Βιομηχανία» (ΓΔ III) της Επιτροπής προέβη σε εξέταση των νομοθεσιών των κρατών μελών που καθορίζουν μέγιστες περιεκτικότητες για τον μόλυβδο και το κάδμιο στα τρόφιμα. Τον Φεβρουάριο του 1995, κατάρτισε ένα έγγραφο που επιγράφεται «Συμπίλημα των ανοχών για τις προσμίξεις στα τρόφιμα κατά τη νομοθεσία των κρατών μελών» [65]. Από το έγγραφο αυτό προκύπτει ότι, για τα οπωροκηπευτικά, τα κράτη μέλη αποδέχονται περιεκτικότητες σε μόλυβδο που ποικίλλουν από 0,1 mg/kg έως 0,5 mg/kg και περιεκτικότητες σε κάδμιο που κυμαίνονται μεταξύ 0,02 mg/kg και 0,2 mg/kg. Επιπλέον, προκύπτει ότι η γερμανική νομοθεσία ανέχεται, ως προς τα περισσότερα των εσπεριδοειδών, ποσοστό 0,5 mg/kg μολύβδου και ποσοστό 0,2 mg/kg καδμίου.

76. Όμως, στο προδικαστικό του ερώτημα, το Oberlandesgericht Köln εκθέτει ότι η μαρμελάδα d'arbo περιέχει τα ακόλουθα ίχνη: < 0,01 mg/kg μόλυβδου και 0,008 mg/kg κάδμιο.

77. Επομένως, τα κατάλοιπα που διαπιστώθηκαν στην επίδικη μαρμελάδα είναι σαφώς κατώτερα από όλες τις εθνικές και διεθνείς τιμές που προπαρατέθηκαν. Πράγματι, το επίδικο προϊόν παρουσιάζει περιεκτικότητα σε μόλυβδο που είναι 30 φορές κατώτερη από την περιεκτικότητα που συνιστά — παραδείγματος χάριν — η επιτροπή του Codex alimentarius του FAO και της Παγκόσμιας Οργανώσεως Υγείας. Επιπλέον, η περιεκτικότητά του σε κάδμιο είναι 25 φορές κατώτερη από τη μέγιστη τιμή που επιτρέπει — για να αναφέρω ένα άλλο παράδειγμα — η γερμανική νομοθεσία.

78. Όσον αφορά τα *ζιζανιοκτόνα*, πρέπει να αναφερθούμε στις διατάξεις της οδηγίας 90/642, της 27ης Νοεμβρίου 1990. Πράγματι, στο κείμενο αυτό, το Συμβούλιο καθόρισε ρητά τις «ανώτατες περιεκτικότητες για τα κατάλοιπα φυτοφαρμάκων επάνω ή μέσα σε ορισμένα προϊόντα φυτικής προέλευσης, συμπεριλαμβανομένων των οπωροκηπευτικών» [66].

Από το παράρτημα ΙΙ της οδηγίας 90/642 προκύπτει ότι η μέγιστη περιεκτικότητα καταλοίπων σε φράουλες (εκτός από τις φράουλες των δασών) καθορίζεται σε 5 mg/

64 — Παράρτημα 1 των παρατηρήσεων της Επιτροπής (σ. 8 και 5).

65 — Παράρτημα 2 των παρατηρήσεων της Επιτροπής.

66 — Όπως προκύπτει από τον ίδιο τον τίτλο της οδηγίας 90/642.

kg τόσο ως προς την προσυμιδόνη όσο και ως προς την βινκλοζολίνη[67].

79. Όμως, στο προδικαστικό του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι η μαρμελάδα d'arbo περιέχει τα ακόλουθα ίχνη: 0,016 mg/kg προσυμιδόνη και 0,005 mg/kg βινκλοζολίνη.

80. Επομένως, οι ποσότητες ζιζανιοκτονίων που εξακριβώθηκαν στην επίδικη μαρμελάδα είναι ιδιαιτέρως χαμηλές σε σχέση με τις τιμές που επιτρέπονται από το κοινοτικό δίκαιο[68]. Πράγματι, η περιεκτικότητα σε προσυμιδόνη είναι περισσότερο από *300 φορές* κατώτερη της μέγιστης περιεκτικότητας που επιτρέπει η οδηγία 90/642. Επιπλέον, η περιεκτικότητα σε βινκλοζολίνη είναι *1000 φορές* κατώτερη της κοινοτικής μέγιστης τιμής.

81. Υπό τις συνθήκες αυτές, νομίζω ότι η ένδειξη «αγνή και φυσική» δεν μπορεί να παραπλανήσει τον καταναλωτή ως προς τα χαρακτηριστικά της επίδικης μαρμελάδας και, ιδίως, ως προς τις ποιότητές της, τη σύνθεσή της ή τον τρόπο παρασκευής της. Ειδικότερα, ουδόλως αποδείχθηκε ότι, λόγω των ιχνών καταλοίπων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων που εντοπίστηκαν στη μαρμελάδα d'arbo, η μαρμελάδα αυτή δεν μπορεί πλέον να χαρακτηρίζεται ως «φυσική» ή να φέρει την ένδειξη «αγνή και φυσική».

Επιπλέον, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, ενόψει του ιδιαίτερα χαμηλού επιπέδου των προαναφερθέντων καταλοίπων σε σχέση με τις τιμές που επιτρέπουν οι αρμόδιες αρχές (εθνικές, κοινοτικές ή διεθνείς), το γεγονός ότι ο αγοραστής δεν πληροφορείται για την παρουσία των εν λόγω καταλοίπων μέσω της επισημάνσεως του προϊόντος δεν μπορεί να συνιστά παραπλάνηση του καταναλωτή κατά την έννοια των διατάξεων της οδηγίας 79/112.

82. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο Oberlandesgericht Köln ότι η χρησιμοποίηση της ενδείξεως «αγνή και φυσική» για τον χαρακτηρισμό μιας μαρμελάδας από φράουλες που περιέχει πηκτίνη, καθώς και ίχνη καταλοίπων μολύβδου, καδμίου και ζιζανιοκτόνων στις περιεκτικότητες που εκτίθενται στη διάταξη περί παραπομπής δεν μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 79/112.

67 — Όσον αφορά την βινκλοζολίνη, βλ. το παράρτημα ΙΙ, σημείο 1, στοιχείο ν, της οδηγίας 90/642, όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 2 της οδηγίας 93/58/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 1993, για την τροποποίηση του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας 76/895/ΕΟΚ καθώς και του παραρτήματος της οδηγίας 90/642/ΕΟΚ (ΕΕ L 211, σ. 6). Όσον αφορά την προσυμιδόνη, βλ. το παράρτημα ΙΙ, σημείο 1, στοιχείο ν, β', της οδηγίας 90/642, όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 3 της οδηγίας 98/82/ΕΚ της Επιτροπής, της 27ης Οκτωβρίου 1998, για την τροποποίηση των παραρτημάτων των οδηγιών 86/362/ΕΟΚ, 86/363/ΕΟΚ και 90/642/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 290, σ. 25).

68 — Μέχρι τέτοιου σημείου ώστε η Επιτροπή χαρακτήρισε τις ποσότητες αυτές «εκπληκτικά ασθενείς» (σ. 11 της γαλλικής μεταφράσεως των παρατηρήσεών της).

Πρόταση

83. Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

«Το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 79/112/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1978, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή καθώς επίσης και τη διαφήμισή τους, όπως έχει τροποποιηθεί με την οδηγία 97/4/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 1997, έχει την έννοια ότι η χρησιμοποίηση της ενδείξεως "αγνή και φυσική" για τον χαρακτηρισμό μιας μαρμελάδας από φράουλες όπως της επίδικης στην κύρια δίκη δεν μπορεί να παραπλανήσει τον αγοραστή ως προς τα χαρακτηριστικά του τροφίμου.»